

RAFAŁ NAKONIECZNY

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

RANAKON@WP.PL

ORCID: 0000-0002-0935-7706

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2025.005>

CHRZEŚCJAŃSKI PACYFIZM W NIDERLANDACH

Streszczenie. Chrześcijański pacyfizm w Niderlandach stanowi wyjątkowe zjawisko o głębokich korzeniach historycznych, sięgających czasów Reformacji. Ruchy anabaptystyczne, mennonickie oraz kwakrzy odgrywali kluczową rolę w kształtowaniu niderlandzkiej tradycji pokojowej, kładąc nacisk na odrzucenie przemocy i dążenie do harmonijnego współistnienia. Na przestrzeni wieków idea pacyfizmu ewoluowała, znajdując swoje miejsce zarówno w ruchach religijnych, jak i świeckich, co szczególnie widoczne było w XX wieku – w okresie obu wojen światowych, zimnej wojny i globalnych kampanii na rzecz rozbrojenia. Współcześnie pacyfistyczne organizacje, takie jak Kerk en Vrede czy PAX, łączą chrześcijańskie wartości z nowoczesnymi wyzwaniami społecznymi, ekologicznymi i politycznymi.

Obecnie organizacje pacyfistyczne stoją przed nowymi wyzwaniami: rosnącym napięciem geopolitycznym, kryzysem klimatycznym oraz dynamicznymi zmianami społecznymi. Przyszłość pokaże, czy będą w stanie zachować swoją tożsamość i skutecznie wpływać na politykę międzynarodową w dobie nowych globalnych konfliktów.

Słowa kluczowe: chrześcijański pacyfizm, Holandia, ruchy pokojowe.

Abstract. Christian Pacifism in the Netherlands. The article examines the historical and contemporary development of Christian pacifism in the Netherlands, emphasizing its roots in Anabaptist, Mennonite, and Quaker traditions. It explores the evolution of pacifist thought from religious movements to broader social and political activism, particularly in the twentieth century. The study highlights the role of Dutch pacifist organizations in peacebuilding, anti-militarism, and humanitarian efforts. Furthermore, it ad-

addresses the challenges faced by modern Christian pacifism in the context of geopolitical tensions, climate change, and shifting societal values. The analysis provides an insight into the continuity and transformation of pacifist ideals in Dutch society.

Keywords: Christian pacifism, the Netherlands, peace movements.

Pacyfizm w Niderlandach, zarówno w jego wymiarze historycznym, jak i współczesnym, stanowi interesujący fenomen społeczno-religijny. W kraju tym bowiem od wieków idee pokojowe znajdują podatny grunt. W okresie Reformacji anabaptyści odegrali tu znaczącą rolę w kształtowaniu myśli pacyfistycznej, definiując swoje stanowisko jako sprzeciw wobec przemocy oraz dążenie do harmonijnego współistnienia wszystkich ludzi. Tradycje te nie tylko przetrwały, ale i rozwinęły się w kierunku zorganizowanych ruchów pacyfistycznych, które odgrywały istotną rolę w XX wieku, szczególnie w kontekście globalnych konfliktów oraz rosnącej świadomości praw człowieka. Ich aktywność nie maleje także w obecnym stuleciu, a nowe konflikty zbrojne dodatkowo aktywizują grupy pokojowe, którym przyrasta ilość chętnych nieść pomoc w miejscach zagrożonych skutkami wojny.

Niniejszy artykuł koncentruje się na dwóch zasadniczych aspektach. Po pierwsze przedstawia syntetycznie historyczne korzenie ruchów pacyfistycznych w Niderlandach, które współtworzyły bogatą tradycję pokojową w kraju. Po drugie podejmuje refleksję nad współczesnymi formami pacyfizmu w Niderlandach, w tym ich związkami z globalnymi ruchami pokojowymi, aktywizmem ekologicznym i obroną praw człowieka. Celem artykułu jest ukazanie ciągłości idei pacyfistycznych w Niderlandach oraz ich ewolucji od kontekstu religijnego po współczesne ruchy społeczne. Taka struktura tekstu umożliwia nie tylko zrozumienie znaczenia tych tradycji w historii Niderlandów, lecz także ich aktualności i wpływu na dzisiejszy globalny dyskurs pokojowy.

Pojawienie się idei pacyfistycznych wśród chrześcijan niderlandzkich powiązane jest z działalnością anabaptystów. Jako jedna z najbardziej radykalnych grup reformacyjnych XVI wieku, odegrali oni kluczową rolę w kształtowaniu tradycji pacyfistycznej w Niderlandach¹. W ich nauczaniu charakterystyczne jest nie tylko odrzucenie chrztu niemowląt i nacisk

¹ Gary K. Waite, „The Anabaptist Movement in Amsterdam and the Netherlands,

na autonomię wspólnot, ale także niechęć do przemocy i wojny, co wyróżniało ich na tle innych ruchów reformacyjnych. W Niderlandach ruch ten przyciągnął zarówno chłopów, jak i mieszkańców miast, oferując alternatywę wobec dominującego systemu religijno-politycznego.

Mimo prześladowań idee anabaptystów przetrwały, szczególnie dzięki Menno Simmonsowi, który doprecyzował ich teologię i przygotował grunt pod dalszy rozwój. Mennonici, wywodzący się bezpośrednio z ruchu anabaptystycznego, zyskali szczególną pozycję w Niderlandach. Dzięki działalności Simmonsa grupa ta wyróżniała się dobrą organizacją życia wspólnotowego oraz jednolitością teologiczną. Mennonici wprowadzili ideę pacyfizmu jako integralną część swojej tożsamości religijnej, odrzucając przemoc i potępiając udział w wojnach². W XVII wieku rozwinęli się gospodarczo i społecznie, w szczególności w miastach takich jak Amsterdam, gdzie odegrali ważną rolę w handlu i filantropii. Obecnie działają silnie na polu pacyfizmu zarówno w Niderlandach, jak i krajach Ameryki Północnej³. W rejonach wielu konfliktów działa wywodząca się ze wspólnot tej denominacji chrześcijańskiej międzynarodowa organizacja CPT. Odczytanie tego skrótu zmieniło się z biegiem czasu, pierwotnie chodziło o Christian Peacemaker Teams, obecnie samookreślenie się grupy jest szersze: Community Peacemaker Teams.

Kwakrzy, znani oficjalnie jako Religijne Towarzystwo Przyjaciół, pojawili się w Niderlandach w XVII wieku, stając się mniejszością, ale znaczącą grupą religijną⁴. Chociaż ich obecność była mniej liczna w porównaniu z mennonitami, kwakrzy odgrywali istotną rolę jako orędownicy pacyfizmu i pomocy humanitarnej. Ich idee pacyfistyczne, łączące sprze-

1531–1535. An Initial Investigation into its Genesis and Social Dynamics,” *The Sixteenth Century Journal* 18 (1987) 2: 249–265.

² Piet Visser, „Mennonites and Doopsgezinden in the Netherlands,” w *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521–1700*, red. J.M. Stayer, J.D. Roth (Leiden: Brill, 2007), 299–345.

³ Calvin W. Redekop, *The Pax Story. Service in the Name of Christ* (Scottsdale: Cascadia Pub House, 2001).

⁴ Claus Bernet, „Quaker Missionaries in Holland and North Germany in the Late Seventeenth Century. Ames, Caton, and Furly,” *Quaker History* 95 (2006) 2: 1–18.

ciw wobec wojny z aktywną działalnością społeczną, inspirowały zarówno ruchy religijne, jak i świeckie w Niderlandach oraz poza jego granicami.

Każda z tych grup przyczyniła się na swój sposób do zbudowania fundamentów pacyfistycznych tradycji, które przetrwały wieki i wpłynęły na rozwój nowoczesnych ruchów pokojowych w Niderlandach. Po zakończeniu burzliwego okresu Reformacji, tradycje pacyfistyczne zapoczątkowane przez anabaptystów, mennonitów i kwakrów zaczęły ewoluować, dostosowując się do nowych realiów społecznych i religijnych w Niderlandach. Mennonici, jako największa z tych grup, przez XVII i XVIII wiek kontynuowali głoszenie nauk pacyfistycznych, jednocześnie stopniowo stawali się bardziej zintegrowani z resztą społeczeństwa⁵. Ich sprzeciw wobec przemocy i wojny, zakorzeniony w teologii, przejawiał się przede wszystkim w działalności charytatywnej oraz edukacyjnej, a także w pokojowym współistnieniu z innymi grupami wyznaniowymi. W XIX wieku mennonici odegrali istotną rolę w międzynarodowym dialogu religijnym, który umożliwił nawiązanie współpracy z innymi grupami pacyfistycznymi, takimi jak kwakrzy.

Również kwakrzy rozwijali swoje idee pacyfistyczne poprzez działalność misyjną i humanitarną. Choć liczebnie nigdy nie dorównali mennonitom, ich zaangażowanie w pomoc ofiarom wojen oraz kryzysów społecznych skutkowało ich znaczącym wpływem na rozwój ruchów społecznych w Niderlandach. W XIX wieku kwakrzy stali się inspiracją dla świeckich ruchów pokojowych, które zyskały na znaczeniu w związku z rosnącą industrializacją i napięciami społecznymi. Ich idee sprzeciwu wobec przemocy zaczęły być coraz bardziej postrzegane jako uniwersalne zasady etyczne, przekraczające granice religijne i niezależne od wiary aktywistów.

Wiek XIX przyniósł dalszy rozwój idei pacyfistycznej, co skutkowało pojawieniem się ruchów społecznych o charakterze międzynarodowym. Powstawały wówczas organizacje pokojowe, które inspirowane były tradycjami religijnymi, lecz otwarte także na udział ludzi niewyznających żadnej wiary. W tym okresie pacyfizm stał się nie tylko domeną religii, ale także świeckim ideałem etycznym, znajdującym odzwierciedlenie w działaniach na rzecz pokoju, równości społecznej i krytyki kolonializmu. W Niderlan-

⁵ Leo Driedger, Donald B. Kraybill, *Mennonite Peacemaking. From Quietism to Activism* (Scottsdale:Herald, 1994).

dach sprzyjała temu polityka neutralności, która wpisywała się w narodowe wartości tolerancji i współistnienia.

Na przełomie XIX i XX wieku pacyfizm, zakorzeniony w tradycjach religijnych, przenikał do sfery politycznej i społecznej. O pokoju między państwami Europy mówił Victor Hugo w swym przemówieniu we francuskim Zgromadzeniu Narodowym (1871). W polityce tego okresu pojawiają się zagadnienia rozbrojenia, pokojowego rozwiązywania sporów (konwencje haskie) i promowanie idei pokoju. Obecność poglądu pacyfistycznego w kształtowaniu stosunków międzynarodowych kładła podwaliny pod późniejsze instytucje takie jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, której celem podstawowym jest zapewnienie pokoju na świecie.

W Niderlandach tradycje pacyfizmu chrześcijańskiego połączone z nowoczesnymi ruchami społecznymi stworzyły solidne podstawy dla dalszego rozwoju idei przeciwnej zbrojeniom i przemocy, szczególnie w obliczu zbliżającego się kryzysu, jakim była I wojna światowa. W ten sposób religijne korzenie pacyfizmu nadal ewoluowały w kierunku idei uniwersalnych, otwartych na różnorodne grupy społeczne i wyznaniowe.

W XX wieku pacyfizm w Niderlandach przybrał nowy wymiar, wpisując się w globalne ruchy pokojowe i zyskując na znaczeniu w kontekście dwóch wojen światowych, dekolonizacji i przemian społecznych. Przed II wojną światową Niderlandy były naturalnym miejscem rozwoju ruchów pacyfistycznych, zarówno religijnych, jak i świeckich. Wynikało to przede wszystkim z polityki neutralności, którą kraj ten utrzymał podczas I wojny światowej. Neutralność ta nie tylko chroniła Niderlandy przed bezpośrednimi skutkami konfliktu zbrojnego, ale również stworzyła przestrzeń dla działań, które promowały pokój i sprzeciw wobec przemocy. W tych warunkach organizacje i inicjatywy pokojowe mogły rozwijać się dynamicznie, czerpiąc z głęboko zakorzenionych w kulturze niderlandzkiej wartości, takich jak współpraca i szacunek dla różnorodności. Rolę Niderlandów w promowaniu postawy pacyfistycznej podkreślał wybór Hagi na miejsce organizacji brzemienneego w skutki Kongresu Europejskiego (1948).

Ruchy religijne w tym okresie nadal odgrywały istotną rolę w promowaniu idei pacyfizmu. Mennonici kontynuowali swoje wielowiekowe tradycje sprzeciwu wobec przemocy, angażując się w edukację i działalność charytatywną, która miała na celu budowanie społeczności opartych na zasadach pokoju. Kwakrzy z kolei byli znani z aktywnej działalności

humanitarnej, wspierając ofiary konfliktów i propagując swoje zasady pacyfistyczne na międzynarodowym forum. Obie grupy wносиły unikalny wkład w ruchy pokojowe, łącząc swoje religijne przekonania z praktycznymi działaniami na rzecz harmonii społecznej. W ten sposób Niderlandy przed II wojną światową stały się nie tylko azylem dla idei pacyfistycznych, ale także aktywnym uczestnikiem globalnego ruchu na rzecz pokoju. Ich tradycja tolerancji, wspierana przez zaangażowanie ruchów religijnych i inicjatyw międzynarodowych, ugruntowała pozycję kraju jako jednego z wiodących centrów działań pokojowych w Europie.

Podczas II wojny światowej pacyfizm w Niderlandach został wystawiony na ciężką próbę, zmuszając ruchy pokojowe do zmierzenia się z brutalną rzeczywistością okupacji oraz dramatycznymi wyzwaniem, które stawiały ich zasady moralne wobec ekstremalnych sytuacji. Zarówno kwakrzy, jak i mennonici odegrali istotną rolę w niderlandzkim ruchu oporu, angażując się w działania, które zachowywały wierność ich przekonaniom o sprzeciwie wobec przemocy, a jednocześnie wymagały ogromnej odwagi i poświęcenia. Członkowie obu grup organizowali ukrywanie Żydów, dostarczali żywność i schronienie uchodźcom oraz wspierali tych, którzy byli prześladowani przez nazistowski reżim. Działania te, choć w pełni humanitarne, były niezwykle ryzykowne i często prowadziły do represji ze strony okupanta.

W czasie wojny tradycyjne podejście do pacyfizmu musiało ulec przekształceniu, co doprowadziło do rozwoju idei „aktywistycznego pacyfizmu”. Zamiast wyłącznie biernego sprzeciwu wobec wojny ludzie zaczęli angażować się w działania praktyczne, które miały na celu ochronę życia i budowanie solidarności w czasach chaosu. Humanitarne działania, takie jak organizowanie sieci wsparcia czy dostarczanie pomocy potrzebującym, stały się nowym wymiarem pacyfizmu, który łączył zasady sprzeciwu wobec przemocy z aktywnym zaangażowaniem na rzecz dobra wspólnego.

Wojna nie tylko zweryfikowała siłę tradycyjnych wartości pacyfistycznych, lecz także wzmocniła ich znaczenie jako moralnego sprzeciwu wobec zła i niesprawiedliwości. Dzięki odwadze i zaangażowaniu, zwolennicy idei *non violence* (Mahatma Gandhi) nie tylko przetrwali ten trudny okres, ale także wzbogacili swoje tradycje pacyfistyczne o nowe, bardziej aktywne formy działań, które miały znaczący wpływ na późniejszy rozwój ruchów pokojowych w Niderlandach i na świecie.

Po zakończeniu II wojny światowej pacyfizm w Niderlandach wkroczył w nową epokę, mierząc się z wyzwaniami dekolonizacji, zimnej wojny; był to czas rozkwitu globalnych ruchów na rzecz rozbrojenia. Okres dekolonizacji, szczególnie konflikt w Indonezji w latach 40. i 50., stał się poważnym sprawdzianem dla niderlandzkiego społeczeństwa. W odpowiedzi na działania wojskowe, które spotkały się z krytyką międzynarodową, grupy pacyfistyczne stanowczo potępiły przemoc w koloniach. Zaangażowali się w kampanie na rzecz praw człowieka, wspierając zarówno mieszkańców kolonii, jak i ruchy niepodległościowe. Ich działalność uwidoczniła moralny sprzeciw wobec stosowania siły oraz podkreśliła potrzebę budowania relacji międzynarodowych opartych na dialogu i współpracy.

W latach 60. i 70. XX wieku pacyfizm w Niderlandach skoncentrował się na sprzeciwie wobec zbrojeń nuklearnych. Był to okres, w którym obawy przed globalnym konfliktem nuklearnym stały się jednym z najważniejszych tematów w międzynarodowym dyskursie publicznym. Holenderskie grupy pacyfistyczne, zarówno świeckie, jak i religijne, takie jak Interkerkelijk Vredesberaad (IKV), odegrały kluczową rolę w organizowaniu masowych protestów przeciwko rozmieszczeniu broni nuklearnej w Europie. Dzięki swojej działalności IKV – o której to grupie powiemy więcej nieco niżej – przyciągnęło uwagę społeczną i polityczną, inicjując debatę na temat konieczności rozbrojenia i alternatywnych rozwiązań konfliktów międzynarodowych.

W latach 80. XX wieku Niderlandy stały się jednym z europejskich centrów protestu. Kampanie przeciwko rozmieszczeniu broni nuklearnej osiągnęły apogeum, organizowane przez pacyfistów demonstracje przyciągnęły dziesiątki tysięcy uczestników⁶. Ruchy pacyfistyczne odegrały kluczową rolę w kształtowaniu opinii publicznej, wpływając na decyzje polityczne kraju. Protesty te nie tylko wyrażały sprzeciw wobec konkretnych decyzji militarnych, ale także propagowały wartości pokoju i solidarności, które stały się integralną częścią tożsamości pacyfizmu w Niderlandach.

⁶ Sebastian Kalden, „A Case of Hollanditis. The Interchurch Peace Council in the Netherlands and the Christian Peace Movement in Western Europe,” w *Nuclear Threats, Nuclear Fear and the Cold War of the 1980s*, red. Eckart Conze, Martin Klimke, Jeremy Varon (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 251–268.

Powojenny pacyfizm w Niderlandach, wzbogacony o doświadczenia dekolonizacji i zimnej wojny, ewoluował w kierunku bardziej zorganizowanych i masowych ruchów społecznych. Dzięki temu zachował swoją aktualność, skutecznie odpowiadając na wyzwania współczesnego świata i jednocześnie pozostając wiernym tradycjom budowanym od XVI wieku. Wiele z grup, których tradycja sięga czasów Reformacji, działa nadal, promując pacyfizm, szczególnie poprzez działania edukacyjne, mediację w konfliktach oraz wsparcie inicjatyw ekologicznych. Angażują się one zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym. Doopsgezinde Vredesgroep, czyli Mennonicka Grupa Pokojowa⁷, stanowi współczesną kontynuację wielowiekowej tradycji mennonitów w Niderlandach, którzy od XVI wieku konsekwentnie promują idee pacyfizmu i sprzeciwu wobec przemocy. Grupa ta skupia się na działaniach edukacyjnych, organizacji warsztatów i seminariów promujących mediację w konfliktach oraz budowanie pokoju zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym. Ich współczesna działalność obejmuje również wsparcie dla uchodźców, projekty z zakresu sprawiedliwości klimatycznej oraz udział w międzynarodowych sieciach pacyfistycznych, w tym współpracę z organizacjami religijnymi i świeckimi. Mennonici pozostają aktywni w Niderlandach, zachowując swoją wyjątkową tożsamość religijną i jednocześnie angażując się w nowoczesne formy działań pokojowych.

Wśród wielu grup chrześcijańskich pacyfistów aktywnych obecnie uwagę przyciąga Kerk en Vrede (Kościół i Pokój)⁸. Jest to jedna z najstarszych aktywnych obecnie chrześcijańskich organizacji pacyfistycznych w Niderlandach, założona w 1924 roku. Powstała jako odpowiedź na wzrastającą militaryzację Europy po I wojnie światowej i była inspirowana głębokimi chrześcijańskimi wartościami pokoju i sprzeciwu wobec przemocy. Głównym celem organizacji było propagowanie teologicznego uzasadnienia pacyfizmu oraz promowanie pokojowych rozwiązań konfliktów⁹. Barwne są portrety założycieli tej organizacji, wśród których szeroko znany w świe-

⁷ Archief Doopsgezinde Vredesgroep (<https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/nieuws/archief-doopsgezinde-vredesgroep>, dostęp: 19.01.2025).

⁸ Kerk en Vrede (<https://kerkenvrede.nl>, dostęp: 27.01.2025).

⁹ Greetje Witte-Rang (red.), *Pacifisme in tijden van oorlog. Kerk en Vrede 100 jaar* (Middelburg:Skandalon, 2024).

cie stał się profesor Gerrit Jan Heering, zwłaszcza po opublikowaniu krytycznej wobec chrześcijan ulegających władzy państwowej książki o prowokującym tytule *De zondeval van het christendom (Upadek chrześcijaństwa)*¹⁰. Do jego poglądów do dziś nawiązują współcześni chrześcijańscy pacyfiści, sprzeciwiając się zbrojeniom i poddając krytyce społeczeństwo zachodnie.

W latach międzywojennych Kerk en Vrede aktywnie angażowało się w ruchy antymilitarystyczne, organizując seminaria i publikując materiały edukacyjne, które krytkowały rolę przemocy w polityce międzynarodowej. Podczas II wojny światowej organizacja wspierała działania humanitarne i sprzeciwiała się okupacyjnym represjom, zachowując swoje pokojowe zasady nawet w najtrudniejszych warunkach. Po wojnie Kerk en Vrede odegrało istotną rolę w ruchach antynuklearnych oraz w działaniach na rzecz globalnego rozbrojenia. Organizacja współpracowała z innymi grupami religijnymi i świeckimi, promując pokój jako podstawowy element życia społecznego. Współcześnie organizacja pozostaje aktywna, koncentrując się na propagowaniu sprawiedliwości społecznej, równości i ekologii w kontekście budowania pokoju.

Kerk en Vrede promuje idee pacyfizmu, adaptując je do wyzwań współczesnego świata. Jej działalność koncentruje się na edukacji na temat pokojowego rozwiązywania konfliktów, ukazując alternatywy wobec przemocy zarówno w wymiarze lokalnym, jak i globalnym. Organizacja angażuje się w inicjatywy, które kładą nacisk na dialog między stronami konfliktów oraz budowanie społeczeństwa opartego na zasadach sprawiedliwości i współpracy.

Jednym z kluczowych obszarów współczesnej działalności Kerk en Vrede jest wspieranie globalnych ruchów antywojennych oraz działań na rzecz rozbrojenia. Organizacja aktywnie uczestniczy w kampaniach skierowanych przeciwko zbrojeniom, współpracując z partnerami międzynarodowymi i podejmując działania mające na celu ograniczenie eskalacji konfliktów zbrojnych. Jej zaangażowanie znajduje odzwierciedlenie w licznych publikacjach i raportach, które nie tylko analizują bieżące wyzwania, ale także wskazują drogi do osiągnięcia trwałego pokoju.

¹⁰ Gerrit J. Heering, *De zondeval van het christendom. Een studie over christendom, staat en oorlog* (Utrecht: Bijleveld, 1928).

Kerk en Vrede łączy chrześcijańskie wartości z nowoczesnymi koncepcjami sprawiedliwości społecznej i klimatycznej. Współczesne działania organizacji obejmują podejmowanie tematów takich jak zmiany klimatyczne, które traktowane są jako zagrożenie dla pokoju na świecie, a także nierówności społeczne, które wymagają pilnych rozwiązań. Organizacja regularnie organizuje seminaria, warsztaty i dyskusje, które promują idee zrównoważonego rozwoju i solidarności, zachęcając do działania na rzecz lepszego świata. Dzięki swoim wielowymiarowym działaniom Kerk en Vrede pozostaje ważnym głosem w dyskusji o pacyfizmie, przypominając, że pokój wymaga nie tylko sprzeciwu wobec przemocy, ale także aktywnego zaangażowania na rzecz sprawiedliwości i harmonii społecznej.

Pacyfizm w czasach wojny jest często postrzegany jako trudny do utrzymania, a nawet niemożliwy. Jak wskazuje Greetje Witte-Rang, reprezentująca Kerk en Vrede, takie myślenie jest powszechne, ale tragiczne skutki konfliktów, jak codzienne ofiary w Gazie, motywują organizację do jeszcze silniejszego głoszenia idei pokoju. W kontekście konfliktu izraelsko-palestyńskiego i wojny w Ukrainie, Kerk en Vrede stanowczo sprzeciwia się eskalacji zbrojeń, wzywając do zaprzestania dostaw broni i skierowania wszelkich wysiłków na negocjacje. Według organizacji wrogość jedynie pogłębia konflikty, zamiast prowadzić do bezpieczeństwa. Ich stanowisko wobec Ukrainy, choć kontrowersyjne, przyniosło organizacji więcej nowych członków, niż ich straciła, co Witte-Rang postrzega jako sygnał potrzeby dyskusji na temat ignorowanych wcześniej pytań o pokojowe rozwiązania¹¹.

Kerk en Vrede odgrywa również kluczową rolę jako jeden z inicjatorów De Nieuwe Vredesbeweging¹² – nowego ruchu pokojowego, który łączy organizacje pacyfistyczne, klimatyczne i te, które domagają się rozliczenia czasów kolonializmu. Współpraca ta wskazuje na interdyscyplinarny charakter współczesnych ruchów społecznych, które dostrzegają wzajemne powiązania między pokojem, sprawiedliwością społeczną a kryzysem klimatycznym.

¹¹ Maaïke van Houten, „Christendom en pacifisme gaan maar moeilijk door één deur,” *Trouw*, 01.10.2024, (<https://www.trouw.nl/religie-filosofie/christendom-en-pacifisme-gaan-maar-moeilijk-door-een-deur~b3f939fa/>, dostęp: 23 listopada 2024).

¹² De Nieuwe Vredesbeweging (<https://nieuwevredesbeweging.nl/>, dostęp: 20.01.2025).

Bardziej pragmatyczna od Kerk en Vrede i bez wątpienia nie wywołująca takich kontrowersji jest grupa IKV Pax Christi, działająca jako PAX, będąca efektem połączenia sił przez dwie duże organizacje niderlandzkie: wspomnianej już wyżej IKV oraz Pax Christi Nederland. Ta druga organizacja była niderlandzką filią katolickiej międzynarodowej grupy powstałej po II wojnie we Francji jako Pax Christi. Powstała ona jako ruch modlitewny na rzecz pojednania między Francją a Niemcami po II wojnie światowej. Wkrótce jednak organizacja ta przekształciła się w międzynarodowy ruch pacyfistyczny, który promuje niestosowanie przemocy, dialog międzykulturowy oraz prawa człowieka¹³. Szczególnie aktywna w czasach zimnej wojny, angażując się w kampanie na rzecz rozbrojenia nuklearnego. Jej zainteresowanie jest szerokie i odpowiada wyzwaniom współczesności. Pax Christi bowiem, kierując się zasadami chrześcijańskimi, koncentruje się na promowaniu rozwiązywania konfliktów w sposób pokojowy i bez przemocy, prawach człowieka (obrona praw jednostek i grup, szczególnie w regionach dotkniętych konfliktami), pojednaniu między ludźmi i narodami oraz zwraca uwagę na ideę zrównoważonego rozwoju. Organizacja ta tworzy również kampanie społeczne, m.in. przeciwko finansowaniu produkcji broni oraz wspierające dialog między grupami skonfliktowanymi, szczególnie w regionach takich jak Izrael i Palestyna. Działalność Pax Christi opiera się na przekonaniu, że pokój jest nie tylko brakiem wojny, ale aktywnym dążeniem do sprawiedliwości, równości i szacunku dla każdego człowieka.

Jak wspomniano wyżej, katolicka Pax Christi Nederland zbliżyła się i ostatecznie zjednoczyła z ciekawą inicjatywą niderlandzką Interkerkelijk Vredesberaad (Międzykościelna Rada na Rzecz Pokoju). W historii pacyfizmu chrześcijańskiego w Niderlandach jest jedna z najważniejszych inicjatyw ekumenicznych, działająca na rzecz pokoju i sprawiedliwości społecznej. Organizacja, założona w 1966 roku, stanowiła swoistą platformę współpracy dla różnych kościołów chrześcijańskich i innych grup religijnych, które pragnęły promować pokój na poziomie lokalnym i globalnym. W centrum zainteresowania znajdował się zarówno ekumenizm (głównie w aspekcie współpracy kościołów chrześcijańskich na rzecz budowania po-

¹³ Enne Koops, „Pax Christi in Nederland – Christelijke vredesbeweging. Mensen van goede wil,” *Historieek*, 15.01.2025, (<https://historieek.net/65-jaar-vredesorganisatie-pax-christi-nederland/52290/>, dostęp: 20.01.2025).

koju.), jak i sprzeciw wobec zbrojeń. IKV była znana ze swoich kampanii na rzecz rozbrojenia, szczególnie nuklearnego. Organizacja zyskała szerokie uznanie w latach 80., kiedy prowadziła jedną z największych kampanii przeciwko rozmieszczeniu rakiet nuklearnych w Europie. Kampania *Kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland* (Broń nuklearna zniknie ze świata, poczynając od Niderlandów) stała się symbolem sprzeciwu wobec zbrojeń nuklearnych w Europie. Ruch zyskał ogromne wsparcie społeczne i przyczynił się do powstania masowych protestów w Niderlandach. W okresie Zimnej Wojny IKV wspierała inicjatywy na rzecz dialogu i pojednania między Wschodem a Zachodem¹⁴. Organizacja angażowała się w projekty mające na celu wsparcie społeczeństw obywatelskich w krajach Europy Wschodniej, podkreślając znaczenie praw człowieka i demokracji.

IKV ściśle współpracowała ze wspomnianą już organizacją Pax Christi, co w 2007 roku doprowadziło do połączenia tych dwóch grup pod nazwą Pax. Decyzja o połączeniu wynikała z potrzeby zjednoczenia zasobów i lepszego koordynowania działań na rzecz pokoju w obliczu globalnych wyzwań, takich jak konflikty zbrojne, zbrojenia nuklearne i zmiany klimatyczne. Dzięki temu połączeniu ich wspólne wysiłki na rzecz pokoju i sprawiedliwości zyskały jeszcze większy zasięg.

Obecnie PAX jest jedną z wiodących organizacji pokojowych w Niderlandach, która skutecznie łączy tradycje chrześcijańskiego pacyfizmu z nowoczesnymi metodami mediacji, aktywizmu społecznego i działań humanitarnych¹⁵. Jej działalność obejmuje szeroki zakres inicjatyw, które odpowiadają na współczesne wyzwania związane z globalnym bezpieczeństwem, prawami człowieka i zmianami klimatycznymi, a jednocześnie wpisują się w długą tradycję walki o pokój i sprawiedliwość społeczną. Jednym z głównych obszarów działalności PAX jest mediacja w konfliktach zbrojnych. Organizacja współpracuje z lokalnymi społecznościami w regionach dotkniętych konfliktami, takich jak Syria, Sudan czy Kolumbia, aby budować zaufanie, ułatwiać dialog i wspierać procesy pokojowe. Działania te mają na celu nie tylko zakończenie przemocy, ale

¹⁴ Mient J. Faber (red.), *Vredespolitiek. IKV-voorstellen voor Oost-West, Noord-Zuid en ontwapening* (Amersfoort:De Horstink, 1985).

¹⁵ PAX (<https://www.paxforpeace.nl>, dostęp: 20.01.2025).

także trwałe rozwiązania, które uwzględniają potrzeby wszystkich stron i sprzyjają stabilizacji.

PAX odgrywa również kluczową rolę w globalnych kampaniach na rzecz rozbrojenia, szczególnie w kontekście broni nuklearnej. Organizacja była jednym z głównych promotorów *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons* (TPNW)¹⁶, traktatu mającego na celu zakazanie i wyeliminowanie broni jądrowej na świecie. Poprzez edukację społeczną, prowadzenie kampanii i nacisk na rządy, PAX podkreśla konieczność działania na rzecz rozbrojenia jako kluczowego elementu globalnego pokoju.

Kolejnym priorytetem organizacji jest ekologia i sprawiedliwość klimatyczna. PAX angażuje się w kampanie ukazujące, jak zmiany klimatyczne wpływają na bezpieczeństwo międzynarodowe, przyczyniając się do konfliktów i migracji. Organizacja promuje zrównoważony rozwój oraz sprawiedliwość klimatyczną jako nieodzowną część działań pokojowych, podkreślając, że ochrona środowiska to nie tylko kwestia ekologii, ale także praw człowieka.

Ważnym elementem współczesnej działalności PAX jest także wsparcie dla uchodźców i ofiar przemocy. Organizacja prowadzi projekty humanitarne, które zapewniają pomoc bezpośrednią i wsparcie psychologiczne osobom dotkniętym wojną i prześladowaniami. Jednocześnie angażuje się w obronę praw człowieka, walcząc o godność i bezpieczeństwo dla tych, którzy najbardziej ucierpieli w wyniku konfliktów. PAX nie tylko odpowiada na globalne wyzwania, lecz także inspiruje inne organizacje i społeczności do działania na rzecz pokoju. Poprzez swoje wszechstronne inicjatywy i głębokie zaangażowanie w sprawy międzynarodowe, organizacja pozostaje znaczącym głosem w globalnym ruchu pokojowym, pokazując, że trwałe pokój wymaga współpracy, solidarności i nieustannego zaangażowania.

Współczesne grupy pacyfistyczne, niekoniecznie związane z konkretną denominacją chrześcijańską, powstawały w wieku XX głównie jako reakcja na I wojnę światową. Od strony aktywnej ich obecność zauważalna jest w postaci działań na rzecz wsparcia ofiar wojen i uchodźców oraz w niezliczonych wykładach, konferencjach oraz publikacjach na temat zagrożeń

¹⁶ *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons* (<https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/tpnw>, dostęp: 25.01.2025)

związanych z wojną oraz alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów. Taki profil aktywności prezentuje Vredesbeweging Pais¹⁷ – Ruch ten skupia się na promowaniu pokoju w lokalnych społecznościach oraz wspieraniu edukacji młodzieży na temat niestosowania przemocy. – współpracuje m.in. z War Resisters' International. Od strony pasywnej z kolei wśród członków i sympatyków grup pacyfistycznych zauważalna była odmowa odbycia służby wojskowej ze względu na przekonania religijne.

BIBLIOGRAFIA

- Bernet Claus. „Quaker Missionaries in Holland and North Germany in the Late Seventeenth Century. Ames, Caton, and Furlly.” *Quaker History* 95 (2006) 2: 1–18.
- Driedger Leo. Donald B. Kraybill. *Mennonite Peacemaking. From Quietism to Activism*. Scottdale: Herald, 1994.
- Faber Mient J. (red.). *Vredespolitiek. IKV-voorstellen voor Oost-West, Noord-Zuid en ontwapening*. Amersfoort: De Horstink, 1985.
- Houten van Maaïke. „Christendom en pacifisme gaan maar moeilijk door één deur.” *Trouw*, 01.10.2024, <https://www.trouw.nl/religie-filosofie/christendom-en-pacifisme-gaan-maar-moeilijk-door-een-deur~b3f939fa/>, dostęp: 23 listopada 2024.
- Heering Gerrit J. *De zondeval van het christendom. Een studie over christendom, staat en oorlog*. Utrecht: Bijleveld, 1928.
- Kalden Sebastian. „A Case of Hollanditis. The Interchurch Peace Council in the Netherlands and the Christian Peace Movement in Western Europe.” W *Nuclear Threats, Nuclear Fear and the Cold War of the 1980s*, red. Eckart Conze, Martin Klimke, Jeremy Varon, 251–268. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Koops Enne. „Pax Christi in Nederland – Christelijke vredesbeweging. Mensen van goede wil.” *Historieek*, 15.01.2025, <https://historieek.net/65-jaar-vredesorganisatie-pax-christi-nederland/52290/>, dostęp: 20.01.2025.
- Redekop Calvin W. *The Pax Story. Service in the Name of Christ*. Scottdale: Cascadia Pub House, 2001.
- Visser Piet. „Mennonites and Doopsgezinden in the Netherlands.” W *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521–1700*, red. J.M. Stayer, J.D. Roth, 299–345. Leiden: Brill, 2007.
- Waite, Gary K. „The Anabaptist Movement in Amsterdam and the Netherlands, 1531–1535. An Initial Investigation into its Genesis and Social Dynamics.” *The Sixteenth Century Journal* 18 (1987) 2: 249–265.

¹⁷ Vredesbeweging Pais (<https://www.vredesbeweging.nl/>, dostęp: 19.01.2025).

Witte-Rang Greetje (red.). *Pacifisme in tijden van oorlog. Kerk en Vrede 100 jaar*. Middelburg: Skandalon, 2024.

Netografia

Archief Doopsgezinde Vredesgroep (<https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/nieuws/archief-doopsgezinde-vredesgroep>, dostęp: 19.01.2025).

De Nieuwe Vredesbeweging (<https://nieuwevredesbeweging.nl/>, dostęp: 20.01.2025).

Kerk en Vrede (<https://kerkenvrede.nl>, dostęp: 27.01.2025).

PAX (<https://www.paxforpeace.nl>, dostęp: 20.01.2025)

Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (<https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/tpnw>, dostęp: 25.01.2025)

Vredesbeweging Pais (<https://www.vredesbeweging.nl/>, dostęp: 19.01.2025)